

Тураџааскы

Васильев В.Е. –Харысхал

Тураџааскы

« Дьөһөгөй оџото барахсан...»

Норуот ырыатыттан.

Онон – манан адаарыйталаан тахсыбыт ибис – инчэбэй түүлээх сана төрөөбүт кулун сип – синньигэс атахтарыгар тура сатаан үнүөхтүүрү. Ийэтэ нэһиилэ төбөтүн өндөтөн, «хайаларын туһугар күн сириттэн матан эрэбин ?» диэбиттии өлбөөдүйбүт харахтарынан оџотун диэки көрбүтэ, ойон туруохтуу илин атахтарынан сири табыйбыта, ынчыктыырдыы инэрсийэн баран , аргыый налыян хаалбыта...

***

Сылгыһыт Дьөгүөр сүүрүк атыртан ууламмыт дьабыллаах биэтэ сүтэн, сылгы ыырдарын барытын кэрийдэ. Мэлийэн, чуурун биэрэн төннөн иһэн Хаттыгы үрүйэтигэр баар баџараџы өйдөөн, атын ол диэки салайда. Ойуур саџатыгар суор – тураах бөџө мустубутун көрөн, атын тиэтэтэн биэрдэ. Биэлээх кулун кэккэлэхэ сыталлар эбит. Дьөгүөр чугаһаатын кытта суордар көтөн тахсан , чугастааџы маска олордулар. Кулуна эмиэ өллөџө дии санаабыта - нэһиилэ сурдургуур, бука, хоргуйан оџуннаџа.

Ол киэхэ Сылгыһыт Дьөгүөр дьэиэтигэр үөрүү – көтүү бөџө буолла. Хайыай, аџалара хас күн аайы сана төрөөбүт кулуну аџалбат. Оџолор кулунчуктарыгар субу – субу үүт иһэрдээри айманнылар. Бэл, кыра Саанчык убайдарыттан хаалсыбакка, бэйэтин бытыылкалаах үүтүтгэн кытта «бэристэ». Тулаайах кулуну Тураџааскы диэн ааттаатылар. Аџыйах хонугунан сүһүөџэр бигэтик турда, онтон балай эмэ хрорџолдьуйар буолла. Ыл ийэтин Кэтириийи, букатын ийэ туттан кэбистэ: хотонно бардын, балаџанна бардын-кутурук маһын курдук олорсо сылдьар.

Ый курдугунан аны иһиттээххэ топпокко барда. Кэтириис биир ынаџын үүтүгэр тук буолбата. Ыксаан, арыы собуотуттан түһэриллибит үүтү ыларга кэпсэтиилэр. Кэтириис биэдэрэџэ, оргуһаџынан аџала сырытта. Биирдэ Тураџааскы мүччү туттаран олбуортан тахсан, Кэтириийи кытта арыы собуотугар тийдэ. Сир ортотугар сынньанаары санныттан түһэрбитигэр, сонно тутта биирин кулуна иһэн бурулатан кэбистэ, иккиһигэр түһэн эрдэџинэ арыычча былдьаан ылла.

Онтон ыла Тураџааскы нуорма үүтүн собуокка тийэн иһэр буолла. Кэлин үөрэнэн, собуот мотуора тыаһаатар эрэ бэйэтэ тийэн, үүтүн хаһан таһааралларын кэтэхэр идэлэннэ.

Сотору кэминэн минньигэһимсэџэ билиннэ: саахар, кэмпиэт, бэчиэнньэ буоллун – барытын амтаһыйан, баһын кэџиннэтэ – кэџиннэтэ сиир. Топпокко, сымнаџас уоһунан

дъон сиэптэрин тардыалыыр. Минньигэс баар сирин кытта билэн, наар маҕаһыын айаҕар турар.

Дэриэбинэбэ күүлэйдии тахса сылдыар куорат оҕото «ытырыык кулунчуктан» олбуор нөнүө түһэн куотар. Куттанымына! Эчи тийһэ да улахана бэрт буоллаҕа!

Дьэ иһинээҕилэртэн саамай тапсар дьоно Саанчык уонна борбуйун саҕа көтөхпүт Саарык диэн ыт оҕото. Үһүөн дьэ иннинээҕи ырааһыйаҕа күнү быһа экирэтһиһэ оонньоуулар. Тураҕааскы арыт оонньоһон, Саанчыгы күөнүнэн тиэрэ анһан кэбиһэр. Оччотугар ору – сары бөҕө буолан, тохтоон хаалаллар. Өтөр буолбат, эмиэ экирэтһиһэн , эмиэ оонньоһолоһон киирэн бараллар.. Улаатан истэҕин айы баракааһа элбээтэ. Ким да көрбөтүнэн сарайга киирэн, биедэрэлээх кыраһыыны иһэн , чуут өлө сыста. Хата, тута бэтэринээр ынһыраннар, дэлби куртаҕын сайҕаан быһаатылар. Нөнүө күнүгэр туох да буолбатаҕын курдук мэниктээн, сүүрэн – көтөн кутуруга тойтороннообутунан барда.

Сотору аны сибиинньэ аһын былдыан сиирэ арылынна. Сибиинньэбэ аһылыгын хоруудатыгар кутан баран баралларын кэтээн мэччийбитэ буола сылдыар. Көстүбэт буоллаллар эрэ элэгэлдһийэн тийһэн, хорууда биир өттүттэн аһаспытынан барар. Анараа баҕайы чамыргыгы сытһыан саҕардыы аһаан эрдэҕинэ убаҕаһын аҕыйахта омурдан, хойуутун туора – маары салаан кэбиһэр. Аһыттан маппыт чооску ый – хай бөҕөнү түһэрэр. Сиэбит сһэ кэдэгэр – Тураҕааскы олбуор хайа эмит муннугар тугу да билбэтэх – көрбөтөх буолан, биирдии сала оту сыһыа тардан аһаабыта буола сылдыар.

Дьэ дьонуттан саамай аҕа туттар, торуттар кһитэ Сылгыһыт Дьөгүөр. Кини хону тыала, сылгы көлөһүнэ сыттаах кһһэлик эргилиннэҕинэ, утары сиэлэн тийһэр. Сылгыһыт кинини атыттар курдук имэрийбэт – томоруйбат, ол эрэри кини дуоспуруннаахтык тутта – хапта сылдыарын ордук чугастык ылынар.

- Ноххо, Тураҕааскыа! Дэриэбинэбэ батан сылдыа суоххун! Сарсынһыттан ыла үөргэ барыаҕын. Үөр атыра Мутук Харах эйигин кэмпһэтинэн эмсэхтиэ суоҕа, начаас бэрээдэксэ үөрэтиэ! - Сылгыһыт Дьөгүөр Тураҕааскы уочараттаах баракааһын кэнниттэн масс – таас курдук быһаарыныыны ылыммыта.

Сарсыныгар сэтиигэ холбонуллан, Хаттыгыга, сылгы үөрүгэр тахсыбыта. Сылгы үөрэ диэн сылгы үөрэ. Бэйэтэ туспа сокуоннаах, туспа баһылыктаах. Манна таптаабытынан Саанчыгы түннэри көтөр, Саарыгы арҕаһын түүтүттэн харбаан ылан илгилээн сарылатар, сибиинньэни аһылыгын былдыан орулатар буолбатах!

Маннай аймахтарын көрөөт, биллэ – көстө сэргэхсийэн, хааман – сиимэн хороҕолдһуйан, утары хааман тийһитэ. Ол эрэри аҕата буолуохсут туспа сыттаах – сымардаах кулуну сыһыарбатаҕа, ыарыылаахтык ытыран, табыһан, үөрүттэн кһйдаан кэбиспитэ.

Тулааах буолан ийэни эмэр диэни отой да билбэт этэ. Кулуннар ийэлэрин эмэллэрин олус диэн соһуйа көрбүтэ. Сытымсах танытынан биэ үүтүн минньигэс сытын билэн, ийэлээх кулуннарга олус – олус ымсыырбыта. иир кыракый кулунчугу кыайарды күүнүнэн үтүрүйэн баран, эмиий эмсээри гыммытыгар кулунчук ийэтэ ыарыылаах баҕайытык ойоҕоско тэбэн ыппыта.

Инньэ гынан, күнү быһа Сылгыһыт таһыттан араппакка сылдыбыта. Иччитэ, киэһэ дьийэлээри, суол төрдүн диэки атын салайбытыгар, үөрэ – көтө батыһан кутуруга тойторуннаабыта. Күн устата доҕотторун олус диэн суохтаабыта. Сылгыһыт кулун кинини батыһан иһэрин көрөн, төттөрү кыйдаабыта.

- Төнүн , Тураҕааскы ! Төнүн!

Хайыай ? Үөртэн тэйиччи суол төрдүгэр туран хаалахтаабыта...

Хас да күн үөргэ чугаһаабакка сылдыбыта. Атын сиргэ сыҕарыйдахтарына, тэйиччи собустан батыһара. Арыый чугаһаах курдук буоллабына, атыр утары сүүрэн батыгыратан кэлэн, төттөрү кыйдыра.

Биирдэ түүн үөр хонуктуур сириттэн тэйиччи собус нуктуу турбута. Утун быһыһынан көрдөбүнэ, чугастаабы ойууртан кинини көрдө көрбүтүнэн сүрдээх улахан , хап – хара үллэнэлээн тахсыбыта. Урут көрбөтөх кыыла буолан, куттанан туора ыстаммыта. Анараангыта дэгиэ тынырахтаах баппаҕайынан сиирэ – халты охсон хаалбыта.

Алдьархай ааннаабытын этинэн – хаанынан сэрэйн, кистээн дьырылата – дьырылата, төттөрү – тары сүүрэкэлээбитэ, тыа кыыла хаалсыбакка олорсо сылдыра, сиирэ – халты охсулуура. Үөр сылгы үргэн тигинии түспүтэ. Тураҕааскы күнэ хараарбыта, кистии – кистии, баар күөһүнэн куота сатахтаабыта. Адьырҕа кыыл кулун мөлтөөн эрэрин билэн, саба батты охсоору, мээчик курдук тэйиккэлээбитэ.

Эмискэ холорук ытыллыбытын курдук буола түспүтэ: Тураҕааскы өйүн – төйүн булуон икки ардыгар кини уонна тыа кыылын ортолоругар үөр атыра дьигиһийэн киирбитэ. Эһэ булдугар үлүһүйэн тулатын өйдөөн көрбөтөх буолан, соһуйбут омунагар лах гына олоро түспүтэ.

Мутук Харах Тураҕааскыны сылгы үөрэ чөмөхтөһөн турар сирин диэки үтүрүйбүтэ. Тураҕааскы өс киирбэх үөргэ сүүрэн тийбитэ. Кинини кулунчугуттан көнөнөн кыйдыыр биэ күөйэ көтөн ылан, күөнүгэр кистээн кэбиспитэ.

Дьэ, доҕоор, үөр атыра Мутук Харах уонна торҕоннообут хагдан эһэ икки ардыларыгар дуолан киирсии саҕаламмыта. Эһэ часкыйа – часкыйа атыры баппаҕайынан сабыра, атыр кистии – кистии, хаһыныры – хаһыныры эһэни харса суох илин атаһтарынан табыһара, кэннинэн буола түһэн, тэбиэлээн куһурҕатара, тиһинэн түһэрэ, баһынан сиэлийэрэ. Атыры дэбигис – бааччы охторуо суоҕун билэн, эһэ бугуйан,

чөмөхтөөн турар сылгы үөрүгэр бара сатаабыта, атыыр, ханна да ыппакка, иннин күөйэ көтө сылдыбыта. Сылгы үөрэ турар ары хахыйабын тула сир кырсын хара буоругар диэри илдьи тэпсибиттэрэ.

Эһэ кинэ – наара холлон, часкыйа – часкыйа, киһи харытын саҕа суон титириктэри, хахыйахтары силистэри тууран тардан ыла – ыла, атыры сиирэ – халты охсуолуура. Маһынан баалкылаан хотутуо суоҕун билэн, тииһинэн арҕаһыгар түһэ сатаабыта. Хайа эрэ түгэннэ атыыр холун обургу соҕустук хайа тардыбыта. Хаан сытыттан ииримтийэн, харса суох түһүөлээбитэ. Ол кэмнэ атыыр эһэ хас да ойоҕоһун көнү тэппитэ...

Түүннү ойуур иһэ ол охсуһууттан айманан, тыа баһа сатараан олорбута. Тураҕааскы кутталыттан уйулҕата көтөн, абыраллаах сир бу баар диэбиттии баһын ийэ бие моонньугар кисти аспыта.

Хайа эрэ түгэннэ эһэ дэгиэ тынҕырабынан атыыр бөчөхтөһөн хаалбыт кутуругуттан харбаан ылбыта. Атыыр арҕаһыгар ытыарар бокуойу биэрбэккэ, эһэни харса суох тэбиэлээ да тэбиэлээ буолбута. Эһэ кутурукка сөрөнөн хаалбыт баппаҕайын сатаан арааран ылбакка, часкыйа – часкыйа, ангар баппаҕайынанатыыр самыытын хайыта дайбаабыта.

Атыыр, эмискэ иннин диэки ыстанан, эһэни умса тардан ылбыта. Тирэҕин сүтэрбит адырҕаны туруох бокуой биэрбэккэ, түөскэ, төбөҕө тэбиэлээн кибиргэппитэ, унуох тостор тыаһа иһиллитэлээбитэ. Эһэ маннай сабаамахтаан иһэ , кэлин дайанныыр эрэ буолан барбыта. Атыыр эһэни тэп да тэп, тэбис да тэбис буола сылдыбыта...

Күн тахсыыта иирэн хаалбыт Мутук Харах атыыр кутуругар өлбүт эһэни соһо сылдыбыта...

***

Баччаанна диэри быа түһэн көрбөккө таптаабытынан көнүл – босхо сылдыбыт тураҕас соноҕоско күүстэринэн бас быатын кэтэрдэн , сэргэҕэ ыга тардан баайбыттара. Көнүлүн күөмчүлэппитин сөбүлээбэккэ, өрө тура – тура сири табыйбахтаабыта. Сылгы сиэлиттэн өрүллүбүт көнтөс бөҕө буолан биэрбитэ, араастаан чиччигинии – чиччигинии, хаһынырыы – хаһынырыы тардан көрбүтэ да , быа быһа ыстана охсубатаҕа...

Билигин антах, Чуораайытта алааһыгар, баар буолуохтааҕа эбээт.! Сүүһүгэр сулуустаах буулуур кытыт биэлиин алтан оттоох толоонно оонньохолуу оонньоохтааҕа, алаас быллаардарынан өрө – таннары сырсыахтааҕа... Ол бэйэтэ бу хам бааллан турдаҕа! Кыһытыттан – абатыттан тураҕас соноҕос бааллан турар сэргэтигэр түөһүнэн түһүөлээн ылбыта. Сэргэ силир да гынан көрбөтөҕө. «Эйигиннээбэр буолуох ахсым Дьөһөгөй оҕолорун хам баайан туруорбутум !» - диэн кизбирбиттии, чонойуоһунан чонойон турара...

Антах, Чуораайыттаба, кини суоѳунан туhanан, кыра унуохтаах, сэбирийбит түүлээх сур соноѳос сүүһүгэр сулустааѳы кытта оонньоһон эрдэѳэ. Бэйэтэ баара буоллар ол боспойо сытыйбыты чугаһатан да бэрт! Дьэ, кыһы диэтэѳин! Тураѳааскы хаччыгыныы – хаччыгыныы быатын быһаары түһүөлээбитэ... Ол курдук, күннээх түүн ааспыта.

- Ноххо, Тураѳааскыа ! Эн кэминг – чааһың кэллэ! Быйыл сайын Дьөһөгөй оѳото, ааттаах сүүрүк Мутук Харах атыыр уола буоларгың улахан сүүрүүлэргэ кыттан , быһый атаһыңан дакаастыахтааххын! – кэннигэр Сылгыһыт Дьөгүөр саната иһилибитэ.

Кыра эрдэѳиттэн Сылгыһыты баһылык туттан кэбиспиччэ, хайдах эрэ уоскуйарга дылы гыммыта. Бэл ыңыырдылларыгар туран биэрбитэ, ол эрээри үүн кэтэрдээри гыммыттарыгар, сааһым тухары миигин таптаабытынан салайа сылдыахтаах хаан өстөөѳүм бу баар диэбиттии, өлөр хамсаныытын хамсаммыта.

Күүстэринэн үүн кэтэрдибиттэрэ. Ол кэнниттэн биир чолохочуйбут эдэр сылгыһыт уол мөбүһүннэрбитинэн Тураѳааскы арѳаһыгар хатана түспүтэ. Тэһиинин төлө тарпыттара. Дьэ эбээт, доѳоор! Үйэтигэр кими да үрдүк арѳаһыгар үңкүүлэппэтэх соноѳос мөбөн бидилгэхтэспитэ. Өр өтөр буолбатаѳа – сылгыһыт уол атаѳа эрэ адаарыс гынан хаалбыта.

Мөнтөрдө – мөнтөрбүтүнэн сылгыһыт уол иккистээн мииммитэ. Бу сырыыга балайда тулуһан баран, син биир ийэ буорун булбута.

Уол да өһөс оѳо буолан биэрбитэ- соноѳоһу үһүстээн миинэн , мөнтөрөн бурѳаппытынан барбыта. Бу сырыыга тэһиинин харса суох тардыалаа да тардыалаа буолан, соноѳос дьабадытың хааннаабыта.

Тураѳааскы тиһинэн үүн тэһиинин ытыран баран, өрө тура – тура сулбурута түһүөлээбитэ. Сылгыһыт уол буор бурѳайыар диэри , сир доргуйуор диэри ыараханлык ньиччи түспүтэ. Балачча сыппахтаан баран буор – сыыс, сыың – сыраан, сирэй – харах бөѳө буолан туран кэлбитэ ээ! Күрүө тоһоѳото сытарын харбаан ылан , күөрэчи туппутунан соноѳос диэки хаампыта.

- Тохтоо! Акаары! Эн бэйэң мөлтөххөр соноѳос туох буруйдааѳый?! Бар, сыыңкын сотун! - Сылгыһыт Дьөгүөр уолу төттөрү кыйдаабыта. – Үчүгэй сылгы тахсыһы! Илдээн баайан кэбиһин. Уоскубутун кэннэ бэйэм айааһыам! – сылгыһыттарга дьаһайбыта.

Соноѳос мааѳыңны кэрээнэ суох күүһүлээһинтэн арыый уоскуйа быһыытыһытын кэннэ, Сылгыһыт Дьөгүөр бэйэтэ соѳотоѳун кэлбитэ. Киһи чугаһаатың кытта Тураѳааскы дьизгэнийэ түспүтэ.

- Тохтоо, доѳор, тохтоо! Тугун сүргүнүй! Киһи эрэ айаас соноѳос буолар баѳайыта! – Сылгыһыт мас – таас курдук сангарбыта. - Хаһаанна диэри тыһы тыйдары, кытыттары

экиретиһэ оонньуу сылдыһаный. Эн соргун - соноѳос ат соргута ! Дьонно – сэргэѳэ быһый атаһынан туһалыаһын наада!..

Сылгыһыт Тураѳааскы моонньун таптайбахтаата, сиэбиттэн саахар ылан ууммута. Соноѳос сытымсах танытыгар былыр үйэтинээѳи умнан кэбиспит минньигэс сыта биллибитэ, сымнаѳас уоһунан саахары сулбу тардан ылбытын бэйэтэ да билбэккэ хаалбыта, амтаһыйан эмиэ уруккутун курдук Сылгыһыт сиэбин тардыалаабыта. Сылгыһыт өссө биир куһуогу ууммута. Саахарга амтаһыйа турдаѳына, Сылгыһыт Тураѳааскы үрдүгэр баар буола түспүтэ.

Соноѳос хаһынҕыры – хаһынҕыры, мөнөн киирэн барбыта- суох, хата Сылгыһыт ат үрдүттэн эрэ сууллуо суох курдук олохтоохтук олороро, илиитэ – атаѳа кытаанах эрээри бигэ – таѳа, эрэллээх, салайа үөрүйэх этэ. Ыксаан туора – маары ойуолаан көрбүтэ да, туһа тахсыбатаѳа. Эрэллээх илии тэһинин толоон диэки салайбыта. Тураѳас соноѳос ол диэки мун кыраайынан ыстанан кэбиспитэ.

Толоону хаста да эргийбиттэрэ. Хаста да мөѳөн, бугуйан көрөөрү гыммытын миинэн иһээчи үөс батааска биэрбэтэѳэ. Тураѳас бэйэтэ да билбэтинэн Сылгыһыт күүстээх илиитин дьаһалыгар киирэн хаалбыта . Сүүртэѳинэ сүүрэрэ хаамтардаѳына хаамара, сэлиинэн ыттаѳына сэлиинэн барара...

Ол күнтэн Тураѳааскыга отой атын олох саѳаламмыта. Сынньанара, аһыыра, уулуура сүүрэрэ, хаамара – барыта аналлаах кэмнээх – кэрдиистээх буолбута. Сотору – сотору кинини кытта тэннэ баайылла сылдыар сүүрүк аттары кытта сырыһыннараллара. Тураѳааскы урут да үөр бастын сүүрүктэрин кытта күрэтэһэрин таптыыра. Ол бу манна холоонноох буолуо дуо?! Улам – улам сана олоѳор үөрэнэн, устунан сөбүлээн барбыта.

Уопсай сүүрүүгэ саамай эрийсэр сылгылара Чаѳылѳан , Быччантай , Кыыдам диэн кырдыаѳас сүүрүктэр. Чаѳылѳан, сып – сырдык сиэллээх, кутуруктаах улаан атыыр, хаптайа – хаптайа түһэрэ, бииргэм сиэлэ – кутуруга субуллаан олороро. Быччантай үрдүк унуохтаах манан сылгы аатыгар сөп түбэһэн, сиэлэн – хааман быччалдыһара, кими да иннигэр түһэримээри, ситэн кэлбиккэ тиһинэн түһэрэ. Саамай үчүгэй майгылаахтара – Кыыдам. Сүүрүктэргэ да сүүрдээччилэргэ да биир тэнник сыһыаннаһар. Өскөтүн Чаѳылѳан чаѳылѳанныы субуллаан субуллаан бииргэм сири кырсынан тэлгэнэ иһэр, Быччантай атыыр тайахтыы атаралыыр буоллахтарына, Кыыдам мээчиги быраѳаттаан эрэр курдук барыларыттан кэрэтик сүүрэн кыыдамнатара.

Сотору барыларын сэтиилэнэн хана эрэ илдьэ барбыттара. Сана сиргэ тийээт, эмиэ эрчиллиилэрин саѳалаабыттара. Тураѳааскыга Сылгыһыт Дьөгүөр орто уолун Куусканы олордубуттара. Маннай эмиэ сөбүлээбэккэ бүгүйдэһиэх курдук буолбута. Төһө да

оџотун иһин Кууска уол сылгыга үөрүйэџэ тута биллибитэ, эмиэ аџатын курдук ынгыырга эрэллээхтик оморбута, илиитэ – атаџа бигэ этэ.

Биир сарсыарда сүүрүктэр эрчиллэр алаастара дьон күйгүнүнэн туола түспүтэ.

Тураџааскы үйэтигэр маннык элбэх киһини көрбөтөх буолан улаханлык уйуһуйбута. Ону билбиттии, Сылгыһыт Дьөгүөр кэлэн моонньун таптайбахтаабыта, сиэлин имэрийбэхтээбитэ. Үгэс курдук, эдэр сүүрүктэри бастакынан таһаарбыттара. Бары да маннайгы тахсыыллара буолан, өрө мөхсүү бөџө этилэр. Тимири тимиргэ охсон лынкынаппыттара – сибилегин аџай өрө мөхсө турбут соноџостор суос – соџотохто субурус гынан хаалбыттара. Тураџааскы соџотоџун өрө мөхсө хаалбыта. Сылгыһыт Тураџааскыны самыыга тап гыннарбыта.

- Эккирэтиннэрэ сатаама! Сүрэбин астаран кэбиһиэ! Бэйэтэ барарынан бардын ! – уолугар хаһытаан эппитэ.

Өр өтөр гымматаџа , сүүрүктэри биир – биир ситэттээн барбыта.

Алаас иһэ бииргэм оргуйан омороро:

- Мээчик !

- Субуллар!

- Сыыдам!

- Уолчаан !

- Мээчик ! Мээчик! Мээчик!

Тураџааскы иннигэр төп – төгүрүк соноџос мээчик курдук өрө тэйэн иһэрэ. Кыһыйан – абаран, баһын ньолбоччу быраџан, мээчиктэнэр сүүрүгү ситэ баттаан ылаары быыппаста – быыппаста түһэри гыммытын сүүрдээччитэ, төһө да түү мээчик курдук чэпчекитин иһин, бас – батах ышпакка тардан испитэ. Тиһэх эргиир кэлбитигэр уолчаан, дьэ тэһиинин босхо ытан баран, чэпчекитик тинилэхтээн кэбиспитэ. Тураџааскы көнүл босхо баран даһа – даһа түспүтэ. Иннилэригэр иһэр соноџос көхсө күрдүргүүрэ иһиллибитэ. Тураџааскы ситэн кэлэн иннигэр түспүтүгэр, баар күүһүнэн түһэ сатаабыта да туһа тахсыбатаџа. Биэтэк олох чугаһаабытын кэннэ ойџосторугар остуолбаџа ыйанан турар тэллэгэр баџайы сүр улаханлык тоџо ыстаммыта:

- Оо, Биэтэккэ бастакынан Мээндиги соноџоһо Тураџааскы тахсан эрэр! Пахыый! Чакырдар аатырбыт сүүрүктэрэ Мээчик Тураџааскы туйабын буоругар мунан хаалбыт!..

Тураџааскы ол санаттан соһуйан, биэтэк субу кэлбитин кэннэ, туора ыстанан, сүүрэр суолтан туораан тахсыбыта. Сүүрдээччи бэйэтэ да соһуйан, тэһиинин кыайан туппакка хаалбыта.

- Тураџааскы туораатыа !..

- Мээчик кыайда ! Ураа!

Алаас иһэ дьон хаһыытынан үллэнни ололбута.

Кууска сонобоһун арыычча уоскутан, бэрт ыраахтан атын сиэппитинэн сатыы кэлбитэ.

Төһө да кыайтарбыт аатын ыллар, улахан сүүрук тахсан ээрэ онно биллибитэ.

Иннилэригэр кими да түһэрбэтэх үс улахан сүүрүгү – Чабылбаны, Быччантайы, Кыыдамы кытта эмиэ хана эрэ, бу сырыыга быдан ыраах, улахан өрүһү туората – туората, илдэ барбыттара.

Уруккуларынааһар өссө элбэх дьон тобуоруспутсиригэр таһаарбыттара. Дьон күйгүнүн таһынан, эппэннэтэр күүстээх дорбооннор доргуйаллара. Үйэтигэр итинник дьикти дорбооннору истибэтэх Турабааскы түһүүгэ таһааралларыгар мөбүс да мөбүс буолбута.

Улахан куолакал лонкунаабытыгар өрө мөхсө турбут сүүрүктэр түһүнэн кэбиспиттэрэ. Турабааскы эмиэ барыларыттан кэнники түспүтэ. Сотору күрэхтэһии ухханыгар ылларан, нэмийэн, биир – биир сүүрүктэри ылаттаан барбыта. Иннилэригэр икки сүүрүк иһэрэ. Иккиһинэн иһэр сүүрүгү ситэн кэлбиттэригэр, буулуур ат арбаһыгар хардааччы курдук хатанан ололор уолчаан далайа түһэн баран, кымньыынан Турабааскыны сирэйгэ кууһуннарбыта. Турабааскы хантас гына түспүтэ ээрэри, хата туораабатаһа, аны ат ханас өттүнэн түспүтэ.

Буулуур ат сүүрэ үөрэммит сылгы быһыылааһа, Турабааскыны күөнүнэн анһан, кыһарыйан сүүрэр суолтан таһаара сатаабыта. Ону ол диэбэккэ, күөнүнэн силэйэ анһан, инники мүччү ойон тахсыбыта. Хардааччы уол кыһыытыгар Куусканы сискэ мииннэрэн хаалбыта. Охсуһа сатыыр сылдыар түгэн суоһа, аны бастаан иһэр сур сонобоһу экирэтэн күлүмнэппитинэн барбыттара.

Ситэн кэлбиттэрэ, Турабааскы сынааһа сур сонобоһос самыытыгар ололсорун саһана, сур сонобоһос сүүрдээччитэ бэлтэйбит улахан сарыы этэрбэһин оһун охсуолаабыта. Ол аайы этэрбэһин оһуттан туох эрэ күөхтүнү саһархай бурһаннаабыта. Дьолго тыал ойбоһосторуттан буолан биэрбитэ. Ол да буоллар Кууска муннугар кыратык киирэн, таныытын кычыгалаппыта. Мохуорка буоларын билбитэ, ытырт да ытырт буолбута, өйүгэр: «Аппыттан эрэ сууллубатах киһи!» - диэн санаа охсуллан ааспыта.

Биэтэеккэ бастакынан тахсыбыттара. Ыһыы – хаһыы бөһө өрө оргуйа түспүтэ.

Ураа! Ураа! Аммалар !

Ураа! Ураа, Сүүрүк Турабааска!..

Ити кэнниттэн буолуталаабыт хас да сүүрүүгэ ханнык да бэйэлээһи атахтаах онортооботоһо. Бу сырыыга үөрэнэн, доргуйар дорбооннортон да, айдаантан да куттаммат буолта, араас албастары да сатаан тумна үөрэммитэ.

Кэмниэ – кэнэбэс дьэ дьэлиир буолбуттара. Улахан өрүһү туораан, кытылга тахсан баран Сылгыһыт Дьөгүөр төрдүөннэрин бастарын быатын сүөртэлээн ылаттаабыта уонна судургутук «Дьэилээх дьон дьэилээн!»- диэбитэ.

Баһылыктара Чабылҕан тус собуруу диэки түһүнэн кэбиспитэ, атыттар атара сэлиинэн кини кэнниттэн батыспыттара.

- Бу дьаабаллары көр! – кэннилэриттэн Сылгыһыт Дьөгүөр уолунуун Куускалыын күлсэ хаалбыттара.

Ханна да тохтоон, сынньанан көрбөккө түүнү быһа айаннаабыттара. Чабылҕан бэйэтэ эрэ билэр ыырдарынан, суола да суох сиринэн систэри, маардары бысталаан, үрүйэлэри сыыйталаан инники испитэ. Сарсыарда күн тахсыта ыраах Амма хайалара көбүрүмтүгүн көстүбүттэрэ.

Чабылҕан сүрдээх уйаҕастык: «Ийээ-ээ!» - диэбиттии ингэрсийэ түһээт , туос бөтөрөнүнэн түспүтэ, атыттар эмиэ кистии – кистии кини кэнниттэн ойбуттара...

Ахтылҕаннаах Аммаларын хочото солко ньаассын отунан көбүөрдү тэлгэнэн көрсүбүтэ. Сир симэҕин дьиктилээхэй сыта өйү – санааны туймаарыппыта, сырдык сүүрүк күн уотугар кылыбырыһа устара. Сүүрдэ сүүрбүтүнэн киирэн ууга ыстанаталаабыттара, тыбыыра – тыбыыра уһаты – туора харбаан ньолбоспуттара. Онтон кытылга ойон тахсан дьигиһийэн, түүлэриттэн көмүс кыырпахтары бырданалаппыттара.

Сылгылар ахтылҕаннаах дойдуларын булбут үөрүүлэригэр ингэрсийэ – ингэрсийэ , ис – истэриттэн тэптэн, бэйэлэрин икки ардыларыгар сырһан, күрөстэһэн киирэн барбыттара.

Дойдугуттан тэйээтин Тураҕааскыны урут хаһан да билбэтэх сана ыарыыта буулаабыта. Ол ыарыы төрөөбүт алаас ахтылҕана буоларын онно эрэ билбитэ.

Ити сайынтан ылата үөрүү –хомолто, ыарыы да энэрдээх Сүүрүк Соноҕос долгуннаах олоҕо саҕаламмыта. Ханна да сырыттар, түүн буоллун, күнүс буоллун саныыр санаата – ахтылҕаннаах , арылы ыраас сүүрүктээх Амма өрүһэ , улахан күрэхтэһии кэнниттэн кини киэн дуолугар көнүл – босхо сылдыһы буолара...

Күн – дьыл биллибэккэ ааспыта. Сүүрүк Тураҕас төһө да атахтааҕы иннигэр түһэрбэккэ сырыттар, мөлтөөн – аһсаан эрэрин билиммитэ.

Туох барыта кэмнээх – кэрдиилээх биир сарсыарда бүгүн сүүрүү суолугар тигэх төгүлүн тахсарын билиммитэ. Кыыла туран дьэигэнийбэтэбэ эрэри, долгуйан өрө тэпсэнэлии турбута.

Сүүрүү суолугар тахсаат да, килбэдьигэс хап – хара түүлээх, кылгас систээх, дыабылдыһыйбыт уһун, күүстээх атахтардаах боруода атыыры көрөөт, сүрүн күрөстэһээччитэ бу буолуохтааһын сэрэйбитэ. Бу туран Чабылҕаннын тигэх сүүрүүлэрин өйдөөн кээлтэ.Биэтэк чугаһаабытыгар Сүүрүк Тураҕас Чабылҕаны ситэн

ылан, иннигэр түспүтүгэр, анараангыта: «Абак-ка-быын!»- диэбитти иһиттэн ингэрийсийэн баран, хара күүһүнэн хаптайа – хаптайа түһэн көрөөхтөөбүтэ.

Тураҕааскы аһымматаҕа. Төттөрүтүн, Чабылҕан курдук улуу сүүрүгү кыайбыт үөрүү өрөгөйө кинини өрө көтүтүөх курдук далланнаппыта. Сардаана диэн ааттаах улан биэбэ киһиргээн, баһын кынтаччы туттан, моонньун күөкэтиэбинэн күөкэтэн, трибуна иннинэн кыһыл лента иилинэн баран сэгэйэ сүүрбүтэ...

Бүгүн кини оруолун бэйэтэ толороро тирээн кэллэбэ...

Өмүтүннэрэн, сир ылан хаалаары, хара ааныттан күүскэ барбыта. Боруода атыыр маннай хаалыах курдук гынан балачча уһуннук эрбии биитин курдук иэл – тиэл тардылалаһа испиттэрэ. Биэтэк чугаһаабытыгар боруода атыыр моонньоох баһынан чорбос гына түспүтэ.

Сүүрүк Тураҕас ыксаабыта, эмиэ Чабылҕан курдук ингэрийэ – ингэрийэ, туох баар күүһүнэн түһүөлээбитэ. Хара атыыр Сүүрүк Тураҕас кулун сылдьан түбэспит суостаах хагдан эһэтигэр майгыннаан көстүбүтэ – иннигэр түспэтэбинэ, саба баттыахтааҕа...

- Абак- кабыын!!!

Сүүрүк Тураҕас кулгаабынан да буоллар, биэтэккэ урут тахсыбыта. Судьуйалар да, көрөөччүлэр да икки ардыларыгар мөккүөр- мөһөөх бөбө өрө оргуйбута

- Кыайда!..

- Кыайтарда!!!

- Кулгаабынан кыайда!!!

- Моонньоох баһынан Тураҕааскы кыайтарда!..

- Эшш! Шуох! Шүүрүк Турпаҕашш ыллаа!!!

- Кыайда!..

- Кыайтарда...

Тураҕааскыга туох буолуой, төһө да үрүн күүгэнинэн илгистэ турдар, тihэх сүүрүүтүн кыайбытын бэйэтэ эрэ билэрэ...

Ол күнтэн улахан сүрүүнү хаалларан, Сылгыһыт Дьөгүөр миинэр минэтэ, атах тардыһар көлөтө буолбута. Миин- баһаалыста. Ол эрэри хара ааныттан хомуут кэтэргэ, сыарҕаҕа көлүллэргэ ыыра сөбүлэспэтэбэ: хомууттарын, сэдиэлкэлэрин, дубаларын ыһыталаан кэбиспитэ, олгуобуйаны тосту тэппитэ, сыарҕа сынаабын ыыра тардыбыта. Миин, баһаалыста – хомууту кэтэрдиххит суоҕа!

- Чэ- чэ! Сах салаатын! Ынгырга да сырыт! Сатана уола!- Сылгыһыт Дьөгүөр сиргэ силлээбитэ. Төһө да үөбүстэр, тылын тамаҕар астыныы дорҕоонноро иһиллэн ааспыттара.

Туражааскы кулунчук эрдэжинээди кэрэ өйдөбүллээх олбуоругар төннөн кэлбитэ. Ол аайы дуоспуруннاران, кыраһыны испэт, сибиинньэ аһылыгын былдыаан аһаабат этэ. Ол да буоллар, санаатыгар, туох эрэ улахан да улахан сүтүгүн булбут курдуга.

Сарсыарда аайы эрдэ туран сылгылары бөрүөрэ бараллара. Туражааскы урут үөргэ сылдьан өрө таннары сыыйан аҕай биэрбит, билигин умна быһыытыбыт ыырдарын кэрийэрин олус сөбүлүүрү. Субу – субу ыһыллан бара турар атыыр үөрдэрин бөрүөрэргэ мэнээк сылгы тулуйбат үгэстээх. Ол иһин саамай былдыаһыктаах кэмнэргэ, төрүөх саҕана, сылгы аабытыгар, сэлээһиннэ сылгыһыттар сэтиигэ тыын аттаах сылдьааччылар. Туражааскы үгүс күрэхтэһиигэ кыттан буспут – хаппыт буолан, куотар, бугуһуйар сылгылары сылайбакка эккирэтэрэ, күөйөн, үүрэн туһааннаах сиригэр илдьэрэ. Биир эмит убаһа, тый ситтэримээри гыннабына кыһыйан – аһыйан туран эккирэтэрэ –туһугар эмиэ күрэхтэһии кэриэтэ этэ.

Сылгыһыт Дьөгүөр кырдьан, ыараан, урут сылгы арҕаһыгар биирдэ баар буолара уурайан, билигин чөгөчөктөн дуу, күрүө сүлдүгэһиттэн дуу салҕанан миинэрэ. Туражааскы ардыгар сүрүбэлдээн ардыгар оонньоһон, Сылгыһыт Дьөгүөр ыт саныйабын кэтэн, үкчү эһэ оҕотун курдук туттан – хаптан, туохтан эмит салҕана – салҕана атын миинэн ырычаахтаһан эрдэжинэ саныйабын саҕатыттан тиэрэ тардан түһэрэрэ. Оччотугар Сылгыһыт үөхсэ- үөхсэ хаартан оронон турара:

- Нохоо! Туражааскы! Эмиэ сүрүбэлдээн ол – бу буолла! Киһини эчэтээри...

Оччотугар, буруйдаммыкка холонон, хамсаабакка туран биэрэрэ.

Сүрүбэлдээтэбинэ айыы накааһа буолара, аат харата айаннаан салбырдыыра. Биир – икки үрүйэни сыыйаат, дьиэтигэр төннөөрү төттөрү эргийэрэ. Ол онугар киһэллик им сүтүүтэ дьиэтин диэки салайдаллар эрэ, тамаһыйан көтүөбүн кыната эрэ суох буола түһэрэ, төһөлөөх да ыраах сиргэ сырытталлар, начаас үктээн тийэрэ.

Сылгыһыттан атын киһини олох билиммэт этэ, атын ким эмит аакка – суолга миинээри гыннабына, хайаан да ийэ буорун сыллатара. Кэлин боруобаланыан баҕарааччы да суох буолбута. Сылгыһыт Туражааскытынаан отой киһилии кэпсэтэрэ.

- Баайдарбыт бу үрүйэбэ суохтар эбии-ит! Сааһыл Уйалаахха барыах-хаа-а!

- Эмчиирэ үөрүн булуоххаа-а

Туражааскы ол аайы салайыта суох наадалаах сирдэригэр тиэрдэн иһэрэ. Ол курдук бэйэ – бэйэлэригэр убансан хаалбыттара.

Биирдэ кыһын, тымныы үгэннээн турдабына, дьиэлэригэр төннөн иһэн, мас кэрдээчилэр балаһаннарыгар тохтообуттара. Урут да манна таарыйан аһар буолаллара. Ол эрээри бу сырыыга Сылгыһыт иһирдэ киирэн өр баҕайы буолбута. Киһэнэн халлаан

өссө тымныйан баарта. Биир сиргэ бааллан туран, Тураџааскы титирээн киирэн барбыта, өтөр- өтөр дьон тахсан киирэ таџыстаџына:

- Ho- ho-ho! - диэн сана таһаарара. Санаатыгар: “ Хаһаайыммын тиэтэтин” – диир курдуга.

Кэмниэ – кэнэџэс балаџантан атаџар уйутгар – уйуттубат Сылгыһыт тахсыбыта, уларыян хаалбыт куолаһынан:

- Нохоо, Тураџааскы! Дьиэлээтибит! Сыччыый, кыһырыма! Кээтии да сөппүтүн көрөрө буолуо!.. – сыын- сыраан буолбут муннунан Тураџааскы хонорууттан сыллаан ылбыта. Тураџааскы, Сылгыһыт айаџыттан анкылыяр никсик сыты сөбүлээбэккэ, таныытын тыаһаппыта.

-Чэ- чэ! Буолумуна, доџор!..

Тоџус сорунан нэһиилэ атын үрдүгэр тахсан олорбута. Бэйэтэ да тонон, бугуһуйан турар сылгы харса суох айаннаабыта, Сылгыһыт бастаан түүннү тыа баһын сатарытан туойан доллоһута испитэ:

Дьэ –буо!

Уулуур дьоруо айаннаах,

Үстүүр күннүк сирдэри

Үктэппэккэ тийээччи

Сүүрүк Тураџас аттардаах

Сылгыһыт Дьөгүөр буолабын...

Сыйа дьоруо ат биир күрүс айаныгар бигэнэн нухарыйан барбыта быһылааџа, бииргэм ыныыр икки өттүнэн куоџанныы испитэ. Ол гынан син дьиэлэригэр чугаһаабыттара. Өрүс туруору сыырын төһө да сэрэнэн түстэр, Сылгыһыт ыныырыттан суулан хаалта.

Тураџааскы төннөн кэлэн киһитин туруо диэн күүтэн турбута. Сылгыһыт туруох эрэ быһыыта суоџа, утуйан муннун тыаһа баччыгыныыра. Өр турбута. Устунан дьагдьайан киирэн барбыта, биир сиргэ өрө тэпсэнэлии – тэпсэнэлии, ис – иһиттэн энсэн, кистээн дьырылыппыта. Сылгыһыт минин да таттаран көрбөтөџө.

Тураџааскы ыксаабыта. Хайыан да булбатахтыы төттөрү – таары сүүрэкэлээбитэ, дьиэтигэр барыах курдук гына – гына, хаста да төннүбүтэ, киһитин хоноруутунан да анныалаан көөртө. Онтон туһа суоџун билбит курдук, инэрсийэ – инэрсийэ дьиэтин диэки сүүрбүтэ...

Кэтириис киһитэ өр буолбутуттан бэйэтэ да китиэркин сытан, ат туйаџын тыаһа дьиэ таһыгар чыбыгырайан кэлбитин истибитэ, туран чаанныгынын сылыта уурбута. Киһитэ киирдэр – киирэн биэрбэтэџэ. Өтөр буолан баран, ат кистии – кистии төттөрү сүүрэн

чыбыгылдыйбыта. Туох эрэ буолбут диэн сүрүбэ парк гына түспүтэ, анньыалаан – тардыалаан минньигэс баҕайытык угуя сытар уолун Саанчыгы уһугуннарбыта...

Сылгыһыт ким эрэ сүрдээх ыарыылаахтык саҕатыттан сахсыйарыттан, соскойдуурттан уһуктан кэлбитэ.

-Ыыт! Ыыт диибин! Ыыт киһини! Киһини утуппат туох буолбут киһигиний? Хата үчүгэй аҕайдык ойоҕоскун симэн биэрээйэмий! Ыыт диибин! Айыкка!

Өйдөнөн кэлбитэ суол ортотугар олорор эбит, тонгуу бөбөнү тонмут, ата үрдүгэр нөрүйэн турар. Туруох курдук гынан иһэн сирэйинэн чигдигэ умса хоруйа түспүтэ – сүһүөхтэрэ бокуччу тонон хаалбыттар.

-Хара сордоох тонон өлөр киһи буоллаҕым! Кимим кэлэн быһыһаҕай! Сорум даа эбит! – ат буолан сыҕарыйа сатаабыта.

Тураҕааскы хайыан да билбэккэ Сылгыһыт иннигэр – кэннигэр түһэ сылдыбыта, онтон өй ылан, киһитин иннигэр суолга туора сытынан кэбиспитэ.

-Оо, оҕом сыһа!.. - Сылгыһыт нэһиилэ сыллан, ыныырга туора сытынан кэбиспитэ.

Тураҕааскы киһитин сууларымаары бэркэ сэрэнэн туран баран, атара сэлиинэн дьэтин диэки түһүнэн кэбиспитэ.

Өрүс сыырын тахсыыларыгар Кэтириис уолунуун Саанчыктыын бу иһэллэр эбит.

-Дьөгүөр! Дьөгүөр! Туох буоллун?

-Кэтии! Үчүгэйбин, үчүгэйбин! Куттаныман! Итирэн хаалан аппыттан суулан чуут тонон өлө сыстым...

-Бачча тымныыга хайдах бэйэтин билиммэккэ тиэрэ иһэн кэбиһэр баҕайытай, доҕор!

-Сыччы! Кэтии! Мөбүмэ – мөбүмэ! Чуут өлө сыстым дии! Оҕом, Тураҕааскы, баар буолан баччаҕа кэллэҕим...

-Атын дьэ аһаҕар кэлэн, кистээн – кистээн баран төттөрү барбытыгар туох эрэ алдьархайга түбэстэҕэ диэммит куттаныы бөбөнү куттанныбыт!..

-Ыы! Бу чыычаахпын көр! Хор, алдьархай буолан эрэрин билэн тыллаатаҕа дии!..

Онтон хас да сыл буолан баран, ахсынны тымныыта аам – даам тыына турдаҕына, Сылгыһыт Дьөгүөр суорҕан – тэллэх киһитэ буолан, балыһаҕа кирибитэ. Сылгыһыт улаханлык ыалдыбытын кэннэ кыайан аһатыа, уулатыа суох буолан Тураҕааскыны сылгы хааччаҕар илдьэн туттарбыттар. Дьэтин, саамай чугас киһитин, Сылгыһытын, суохтаан эрэй бөбөнү көрбүтэ. Антах дьөрү ынах саахтаах хотуул да буоллун, курдурҕаччы сиир бэйэтэ, кинини маанылаан биэрэр күөх отторун, эбиэстэрин тыытан да көрбөккө, баһын остуолбаҕа анһан баран, өөр – өр турара.

Биир түүн Туражааскы үөһүн тартаран хаһынырайа түспүтэ – иччитэ Сылгыһыт Дьөгүөр тыына быстыбытын туох эрэ имнэммитин курдук билбитэ, инэрсийэ – инэрсийэ хааччабы биир гына сүүрбүтэ. Хам – бааччы аһы сылдыбыт сылгылар онтон кыыллара туран, сырсан тигинэһэ түспүттэрэ...

Сарсыарда кэлэн, хааччабы биир гына сүүрэ сылдыар аты тутан ылан, остуолбажа баайан кэбиспиттэрэ. Ол курдук үс күн бааллан турбута. От уурбуттарын, эбиэс кутан биэрбиттэрин тыытан көрбөтөбө.

Сылгыһыты таһааралларыгар Туражааскы баһын быатын быһа түһэн, хааччабы үрдүнэн ойон, дьэтин диэки туос бөтөрөнүнэн түспүтэ...

Сылгыһыты хоруопка сытыаран, дьэйттэн таһаарбыттара. Туражааскы сэргэтин таһыгар тэпсэнэлии турбута, онтон киһи унуоһун диэки субуспут дьону тэйиччи собустан батыспыта.

Сылгыһыты кистээн баран, дьон тиэтэйэ – саарайа төннүбүттэрэ. Сибилегин аһай томточчу кутуллубут буор аттыгар Туражааскы соботоһун туран хаалбыта.

-Туражааскы?!

-Туражааскы! Туражааскы!..

-Иччитигэр кэлээхтээтэбэ...

-Турдун! Тыытыман!

-Сылгы да өйдөөх буолар эбит!..Сорох өллөбүнэ оһолоро да кэлэллэрэ бажалаах!..

Туражааскы, баһын Сылгыһыт Дьөгүөр көмүллүбүт буоругар анһан, өөр – өр турбута, быыстала суох харабыттан сүүрэр уу чопчулаһа тонмута.

Саанчык кэлэн имэрийэ – имэрийэ көрдөһө сатаабыта “Туражааскыа! Дьэлиэх! Баран аһаа! Уулаа!..”

Тиһэбэр Кэтириис эмээхсин кэлэ сылдыбыта.

-Тоойуом! Туражааскыа! Дьэлиэх!.. Өлбүтү кытта өлбүт суох! Хаһан да хайыахпытый? Салгы олох олоруохпутун наада!..

Туражааскы баһын бүк анһан истибэтэх курдук турара...

Үһүс күнүгэр Туражааскы киһи унуоһун таһыгар көстүбэт буолан хаалбыта. Онтон ыла ким даһаны Сүүрүк Туражааһы харабар көрбөтөбө, дьөрү унуоһун кырамтатын да булбатахтара.

-Иччитигэр миинэр минэ буолан барыстажа! – диэн кырдыжаастар тойоннообуттара.